

О. Чучман,

аспірант кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ПІДСТАВИ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ ПОПЕРЕДНЬОГО ДОЗВОЛУ СУДУ

Постановка проблеми. Ефективність діяльності щодо досудового розслідування кримінальних правопорушень здебільшого визначається здатністю кримінального процесуального законодавства чітко регламентувати порядок здійснення кримінального провадження, порядок реалізації відповідними суб'єктами наданих законом повноважень.

Виконуючи визначені кримінальним процесуальним законом завдання кримінального провадження, зокрема забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень, органи досудового розслідування, прокурор використовують проведення слідчих (розшукових) дій як найбільш ефективний засіб отримання та закріплення доказової інформації.

У теорії кримінального процесу, слідчі (розшукові) дії завжди вважалися основними засобами збирання та перевірки доказів у сфері кримінального судочинства. Підтверджено цю тезу й законодавцем у ст. 93 КПК України, формулюванням про те, що сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження вправі ініціювати їх проведення шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань, що розглядаються в порядку, передбаченому ст. 220 КПК України [1, с. 4].

Частина слідчих (розшукових) дій, що передбачені КПК України, будучи основним «інструментом» сторони обвинувачення під час досудового розслідування, потребують попереднього дозволу суду, зокрема слідчого судді. В окремих випадках деякі з цих слідчих (розшукових) дій можуть бути проведені без судового рішення, однак з подальшим судовим контролем.

Аналіз відповідних положень КПК України засвідчує, що наряду із доволі детальною регламентацією порядку проведення більшості слідчих (розшукових) дій, залишаються без належної уваги фактичні підстави їх проведення. Хоча, як зазначає І. Ф. Літвінова, саме фактичні підстави несуть основне змістове навантаження у структурі рішення про проведення слідчої (розшукової) дії, а відповідно і у структурі клопотання слідчого, прокурора про її проведення [2, с. 148].

Крім того, через певні причини об'єктивного характеру при регламентації проведення слідчих (розшукових) дій законодавець використовує у тексті кримінального процесуального закону оціночні поняття і терміни, нечіткість визначення яких спонукає суб'єктів правозастосування до інтерпретації їхнього змісту виходячи з власного переконання та рівня правосвідомості.

Очевидно саме законодавча невизначеність як загальних підстав проведення слідчих (розшукових) дій, так і їх окремих видів, а також підстав

проведення слідчих (розшукових) дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу у передбачених законом випадках, подекуди призводить до неоднозначності правозастосовної практики, визнання одержаних відомостей недопустимими доказами внаслідок істотного порушення прав і свобод людини.

Незважаючи на те, що питанням підстав проведення слідчих (розшукових) дій присвячено чимало наукових праць, вони не втратили своєї актуальності і сьогодні, особливо в частині, що стосується їх доказування.

Як вказує Д. Орлик, у сучасних умовах постійного реформування кримінального процесуального законодавства на тлі посилення контрольних функцій суду та керівних функцій прокурора у досудовому провадженні особливої актуальності та значущості набувають питання законності та обґрунтованості проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема тих якими обмежуються конституційні права та свободи людини і громадянина та проведення яких, у відповідності до діючого законодавства, вимагає отримання судового рішення. При цьому основоположним компонентом, що визначає законність та обґрунтованість звернення слідчого, прокурора до слідчого судді з відповідним клопотанням, як і самого проведення слідчої (розшукової) дії, є наявність належних підстав [3, с. 54].

Науковий інтерес до проблем законності та обґрунтованості проведення слідчих (розшукових) дій учені проявляли на різних етапах розвитку науки кримінального процесу, зокрема і після 2012 року з моменту набрання чинності діючим КПК України.

Так, різні аспекти законності та обґрунтованості проведення слідчих (розшукових) дій висвітлювались у роботах І. М. Бацько, Т. О. Борець, Л. С. Жиліної, С. Ю. Карпушина, Е. Є. Манівлець, В. Т. Маляренка, Д. Б. Сергеевої, М. М. Сичука,

Л. Д. Удалової, Ю. М. Черноус та ін. Окремі питання, пов'язані із здійсненням судового контролю при проведенні слідчих (розшукових) дій, розкриті у межах загальних досліджень, присвячених безпосередньо інституту судового контролю (Т. Г. Ільєва, М. А. Макаров, Р. І. Тракало та ін.).

Водночас розвиток науки, реформування законодавства, а також формування відповідної правозастосовної практики ставлять нові і нові завдання, що потребують свого вирішення.

Постановка завдання. Метою цієї статті є встановлення змісту фактичних підстав проведення слідчих (розшукових) дій, які потребують попереднього дозволу суду.

Виклад основного матеріалу. Аналіз положень КПК України дозволяє дійти висновку, що слідчими (розшуковими) діями, які потребують попереднього дозволу суду, є: обшук, в тому числі в житлі чи іншому володінні особи (ч. 2 ст. 234, ч. 1 ст. 235 КПК України), допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні (ч. 1 ст. 225, ст. 232 КПК України), слідчий експеримент, що проводиться у житлі чи іншому володінні особи (ч. 5 ст. 240 КПК України), огляд житла чи іншого володіння особи (ст. 235, ч. 2 ст. 237 КПК України), примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи (ч. 3 ст. 242 КПК України), окремі негласні (слідчі) розшукові дії (наприклад, втручання у приватне спілкування (статті 258–266 КПК України) [1, с. 19].

І хоча КПК України не містить загальної норми щодо змісту та структури клопотань слідчого, прокурора про проведення відповідних слідчих (розшукових) дій, аналіз окремих норм, закріплених зокрема у ч. 3 ст. 234, ч. 2 ст. 248 КПК України, засвідчує, що в усіх випадках клопотання має містити фактичні підстави їх проведення.

Так, у ч. 3 ст. 234 КПК України, що визначає реквізити клопотання про обшук, передбачено, що таке клопотання повинно містити серед іншого відомості про підстави для обшуку (п. 4); у ч. 2 ст. 248 КПК України, що визначає реквізити клопотання про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, передбачено, що у такому клопотанні серед іншого зазначається обґрунтування можливості отримання під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії доказів, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин кримінального правопорушення або встановлення осіб, які його вчинили (п. 9).

Відповідно до ч. 2 ст. 223 КПК України підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети. Очевидно у цій нормі йдеться про фактичні підстави проведення слідчих (розшукових) дій, якими здебільшого називають сукупність фактичних даних, які зумовлюють необхідність і можливість проведення конкретної слідчої (розшукової) дії у конкретних умовах [4, с. 159–160]. Тут йдеться не лише про загальні процесуальні підстави, а й про тактичні аспекти прийняття рішення про проведення слідчої (розшукової) дії, що полягає у врахуванні слідчим, прокурором категорії або виду злочину, реальної ситуації, що виникла під час розслідування, умов, які визначають вибір тактичної комбінації, тощо [цит. за: 2, с. 148].

Як відомо, слідчі (розшукові) дії становлять комплекс пізнавально-засвідчувальних операцій, спрямованих на отримання, дослідження і перевірку доказів [5, с. 441].

Отже, варто звернути увагу на те, що слідчі (розшукові) дії можуть проводитись не лише для отримання, збирання доказової інформації, а й для перевірки тих доказів, які вже наявні і закріплені у матеріалах

кримінального провадження, а також інформації, отриманої з інших джерел, зокрема в результаті оперативно-розшукової діяльності.

Кожна слідча (розшукова) дія має свої особливості. Вони різняться специфікою розв'язання безпосередніх завдань, тактичними прийомами і методами досягнення конкретних цілей, складом учасників тощо, проте у своїй сукупності вони становлять цілісну систему, яка спрямовується на досягнення мети кримінального процесуального доказування [5, с. 442].

Формулювання загальних підстав для проведення слідчих (розшукових) дій, закріплене у ч. 2 ст. 223 КПК України, виводить на перший план мету проведення кожної з них, зокрема і тих, які потребують попереднього дозволу суду.

При цьому, як зазначає В. В. Михайленко, оскільки необхідність проведення тих чи інших слідчих (розшукових) дій і, відповідно, спосіб та інтенсивність обмеження прав людини в кримінальному провадженні визначається слідчим або прокурором, можливість досягнення поставленої мети стає оціночним поняттям. І саме принципу верховенства права належить провідна роль в тому, щоб певне втручання не було необґрунтованим та/або надмірним, ця засада встановлює необхідне співвідношення сил і є критерієм дотримання пропорційності в разі обмеження прав людини та досягнення балансу інтересів у кримінальному провадженні [6, с. 92].

Водночас мета проведення кожної із слідчих (розшукових) дій, зокрема і тих, які потребують попереднього дозволу суду, має різний ступінь визначення у нормах КПК України.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 234 КПК України метою проведення обшуку є виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте

у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. Огляд згідно з ч. 1 ст. 237 КПК України проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів. Проведення слідчого експерименту відповідно до ч. 1 ст. 240 КПК України здійснюється з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення. Підставами для проведення експертизи (однак не примусового залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи) згідно з ч. 1 ст. 242 КПК України є необхідність спеціальних знань для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Дещо опосередковано сформульовані підстави проведення допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні, а також негласних слідчих (розшукових) дій.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 225 КПК України допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні може проводитись у виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, через існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити їх допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань.

Отже, звернення до слідчого судді з клопотанням про проведення такої слідчої (розшукової) дії має містити відомості про наявність виняткового випадку, обумовленого існуванням небезпеки для життя чи здоров'я свідка, потерпілого та/або їх тяжкої хвороби, а також інших обставин невичерпного переліку, що підтверджують існування вірогідності унеможливлення допиту свідка чи потер-

пілого в суді або впливу на повноту чи достовірність їх показань [7].

Згідно з ч. 2 ст. 246 КПК України негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб.

При цьому, законодавче обмеження негласних заходів випадками, коли іншим шляхом отримати інформацію неможливо, зумовлює критично-раціональну оцінку фактичних обставин справи з точки зору можливості проведення або переліку та змісту проведення під час досудового розслідування процесуальних дій (особливо в контексті тривалості кримінального провадження). Слідчий суддя в світлі конкретних обставин справи має переконатися, що на відповідному етапі досудового розслідування негласні заходи є єдиним можливим способом отримання інформації, яка може мати значення для кримінального провадження. В іншому випадку, навіть при підтвердженні доводів про вчинення кримінального правопорушення та причетності особи до нього, клопотання має залишатися без задоволення [8, с. 29–30].

Окремої уваги потребує мета, а відповідно і підстави, проведення обшуку в порядку, передбаченому ч. 3 ст. 233 КПК України. Клопотання про обшук, що подається у такому випадку слідчому судді, після його фактичного проведення, має містити, крім іншого, відомості про наявні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді.

Варто зауважити, що у процесуальній літературі висловлюється думка про те, що ч. 3 ст. 233 КПК України дає право лише на проникнення до житла чи іншого володіння особи з можливістю проведення лише тих слідчих (розшукових) дій (або інших законних дій), що не потребують ухвали слідчого судді, зокрема огляду місця події, обшуку затриманої особи [9; 10].

Разом з тим вважаємо, що такий висновок не ґрунтується на нормах Конституції України та КПК України, які допускають у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку (ч. 3 ст. 30 Конституції України), а також встановлюють недопустимість доказів, отриманих внаслідок проведення такого обшуку, клопотання про який згодом не було погоджене прокурором або слідчий суддя відмовив у його задоволенні під час подальшого судового контролю (ч. 3 ст. 233 КПК України).

Отже, згідно з ч. 3 ст. 233 КПК України до постановлення ухвали слідчого судді слідчий, дізнавач, прокурор має право увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення.

Таким чином, основним критерієм встановлення підстав для проведення обшуку в порядку, встановленому ч. 3 ст. 233 КПК України, є невідкладність випадку (відповідна ситуація має виникнути неочікувано і характеризуватись браком часу для прийняття рішення про звернення з відповідним клопотанням до слідчого судді, а також загрозою настання тяжких наслідків у разі зволікання з проникненням до житла чи іншого володіння, проведенням в них огляду чи обшуку).

Безпосередньо підстави проведення обшуку у такому випадку матимуть, на наш погляд, комплексний характер, обумовлений системним застосуванням положень ч. 3 ст. 233 і ч. 1 ст. 234 КПК України, що визначають підстави невідкладного проникнення до житла чи

іншого володіння особи, а також загальні підстави проведення обшуку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, фактичні підстави проведення слідчих (розшукових) дій, які потребують попереднього дозволу суду, – це конкретні дані, тобто відомості, що є необхідними для формування висновку, прийняття рішення про проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, які мають бути відображені у матеріалах кримінального провадження, і є обов'язковим реквізитом клопотання до слідчого судді.

За загальним правилом, для прийняття рішення про звернення із клопотанням про проведення слідчої (розшукової) дії до слідчого судді дізнавач, слідчий, прокурор повинні мати конкретні фактичні дані, які з достатнім ступенем імовірності вказуватимуть на можливість досягнення мети відповідної слідчої (розшукової) дії.

При доказуванні підстав кожної з таких слідчих (розшукових) дій необхідно враховувати особливості джерела фактичних даних, слідчу ситуацію на момент звернення із клопотанням, характер і специфіку обставин, які можуть бути встановлені за результатами проведення слідчої (розшукової) дії, а також можливість цих обставин набути значення доказів для встановлення обставин предмета доказування або перевірки вже наявних доказів.

В окремих, передбачених законом випадках доказування фактичних підстав проведення слідчих (розшукових) дій, які потребують попереднього дозволу суду, передбачає додаткове доказування критеріїв встановлення таких підстав (винятковість випадку (ч. 1 ст. 225 КПК України), невідкладність випадку (ч. 3 ст. 233 КПК України), виключність випадку (п. 7 ч. 2 ст. 248 КПК України)).

З метою забезпечення охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також інших осіб, права чи

законні інтереси яких можуть бути обмежені проведенням слідчих (розшукових) дій, зокрема і тих, які потребують попереднього дозволу суду, формування єдиної правозастосовної практики у цій сфері перспективним напрямом наукових досліджень вважаємо формування пропозицій щодо подальшого удосконалення нормативного регулювання фактичних підстав і умов їх проведення, а також розроблення порядку розгляду слідчим суддею клопотань про проведення слідчих (розшукових) дій у невідкладних (виняткових) випадках.

У статті досліджено нормативне врегулювання фактичних підстав проведення слідчих (розшукових) дій, які потребують попереднього дозволу суду. Проаналізовано загальні підстави проведення слідчих (розшукових) дій, а також специфіку встановлення підстав проведення тих слідчих (розшукових) дій, які потребують попереднього дозволу суду. Окрему увагу приділено тим підставам, встановлення яких обумовлене наявністю додаткового критерію, що пов'язується з винятковістю, невідкладністю або виключністю відповідного випадку. Встановлено, що фактичні підстави проведення слідчих (розшукових) дій, які потребують попереднього дозволу суду, – це конкретні дані, тобто відомості, що є необхідними для формування висновку, прийняття рішення про проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, які мають бути відображені у матеріалах кримінального провадження, і є обов'язковим реквізитом клопотання до слідчого судді. При доказуванні підстав кожної з таких слідчих (розшукових) дій необхідно враховувати особливості джерела фактичних даних, слідчу ситуацію на момент звернення із клопотанням, характер і специфіку обставин, які можуть бути встановлені за результатами проведення слідчої (розшукової) дії, а також

можливість цих обставин набути значення доказів для встановлення обставин предмета доказування або перевірки вже наявних доказів. В окремих, передбачених законом випадках доказування фактичних підстав проведення слідчих (розшукових) дій, які потребують попереднього дозволу суду, передбачає додаткове доказування критеріїв встановлення таких підстав (винятковість, невідкладність або виключність випадку). З метою забезпечення охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також інших осіб, права чи законні інтереси яких можуть бути обмежені проведенням слідчих (розшукових) дій, зокрема і тих, які потребують попереднього дозволу суду, формування єдиної правозастосовної практики у цій сфері перспективним напрямом наукових досліджень вважаємо формування пропозицій щодо подальшого удосконалення нормативного регулювання фактичних підстав і умов їх проведення, а також розроблення порядку розгляду слідчим суддею клопотань про проведення слідчих (розшукових) дій у невідкладних (виняткових) випадках.

Ключові слова: збирання доказів у кримінальному провадженні, підстави проведення слідчих (розшукових) дій, судовий контроль, доказування фактичних підстав проведення слідчих (розшукових) дій.

Chuchman O. Grounds for conducting investigative (search) actions that require prior judicial permission

The article examines the normative regulation of the factual grounds for investigative (search) actions that require prior court permission. The general grounds for conducting investigative (search) actions, as well as the specifics of establishing the grounds for conducting those investigative (search) actions that require prior court permission are

analyzed. Particular attention is paid to those grounds, the establishment of which is due to the presence of an additional criterion associated with the exclusivity, urgency or exclusivity of the case. It is established that the actual grounds for investigative (investigative) actions that require prior court permission are specific data, information necessary to form an opinion, decide on the relevant investigative (investigative) action, which should be reflected in the materials criminal proceedings, and is a mandatory requisite of the petition to the investigating judge. When proving the grounds for each of such investigative (search) actions, it is necessary to take into account the peculiarities of the source of factual data, the investigative situation at the time of application, the nature and specifics of circumstances that may be established by the results of investigative (search) actions. the value of evidence to establish the circumstances of the subject of proof or verification of existing evidence. In some cases, provided by law, proving the factual grounds for investigative (investigative) actions that require prior court permission, provides additional proof of the criteria for establishing such grounds (exclusivity, urgency or exclusivity of the case). In order to ensure the protection of the rights, freedoms and legitimate interests of participants in criminal proceedings, as well as other persons whose rights or legitimate interests may be limited by investigative (investigative) actions, including those that require prior court permission, the formation of uniform law enforcement practice in this In the field of promising research we consider the formation of proposals for further improvement of regulations on the factual grounds and conditions of their conduct, as well as the development of the procedure for consideration by the investigating judge of motions for investigative (investigative) actions in urgent (exceptional) cases.

Key words: gathering evidence in criminal proceedings, grounds for conducting investigative (search) actions, judicial control, proving the factual grounds for conducting investigative (search) actions.

Література

1. Слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні : навч. посібник у схемах і табл. / О. А. Осауленко, А. В. Самодін, Г. М. Степанова та ін. Київ : «ЦУЛ», 2015. 140 с.
2. Літвінова І. Ф. Підстави проведення слідчих (розшукових) дій та їх доказування у процесуальній діяльності прокурора. Науковий вісник публічного та приватного права. 2018. Вип. 3. Том 2. С. 146–150.
3. Орлик Д. Доказывание прокурором оснований проведения следственных (розыскных) действий. LEGEA ŞI VIAŢA. MAI 2016. С. 53–56.
4. Сичук М. М. Фактичні підстави прийняття процесуальних рішень про провадження слідчих дій. Підприємництво, господарство і право. 2011. № 9. С. 159–161.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / відп. ред. С. В. Ківалов, С. М. Міщенко. Харків : «Одіссей», 2013. 1104 с.
6. Михайленко В. В. Реалізація верховенства права при провадженні слідчих (розшукових) дій. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2018. Т. 29. № 1. С. 89–96.
7. Про практику вирішення слідчими суддями питань, пов'язаних із слідчими (розшуковими) діями : лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03.06.2016.
8. Михайленко В. В. Узагальнення судової практики з розгляду слідчими суддями Вищого антикорупційного суду клопотань про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів (за 2019, 2020 роки). Вищий антикорупційний суд : офіційний вебсайт. URL: <https://hcac.court.gov.ua/hcac/pres-centr/news/1128375/>.
9. Ханін С. По слідах 233 КПК України. Закон і Бізнес : вебсайт. URL: <https://zib.com.ua/ua/150216.html>.
10. Атаманов О. Чому кожен 7-ий невідкладний обшук може бути підставою для звернення до ЄСПЛ. Закон і Бізнес : вебсайт. URL: <https://zib.com.ua/ua/139378.html>.